

CỐ KẾT DÒNG HỌ QUA DI TÍCH VÀ HỘI ĐỀN NGUYỄN XÍ (XÃ NGHI HỢP, HUYỆN NGHI LỘC, TỈNH NGHỆ AN)

NGUYỄN HỒNG VINH

1. Đặt vấn đề

Các di tích thờ thần trong các làng Việt rất đa dạng về loại hình. Có đình, đền chung của làng, thờ thành hoàng; có đền thờ một nhân vật lịch sử gắn với một dòng họ nhất định. Ứng với các di tích này là việc thờ cúng cũng như tổ chức hội của cộng đồng làng hay của cộng đồng dòng họ, đã được các nhà nghiên cứu chỉ ra (Viện Văn hóa dân gian, 1992; Bùi Xuân Đính, 2013...).

Hội đền thường gắn với các nhân vật lịch sử, như hội Đền Nguyên Phi Ý Lan ở làng Phú Thị, hội Đền Bà Tấm ở làng Dương Xá (huyện Gia Lâm), hội Đền Hai Bà Trưng ở làng Hát Môn (huyện Phúc Thọ) cùng thuộc thành phố Hà Nội; hội Đền Trần ở Kiếp Bạc (huyện Chí Linh, tỉnh Hải Dương)... Các hội này là nơi thờ chung của làng, thậm chí của cả một vùng gồm nhiều làng; song có trường hợp, hội chỉ gắn với một dòng họ, như hội Đền Nguyễn Xí ở xã Nghi Hợp (huyện Nghi Lộc, tỉnh Nghệ An); hay hội của dòng họ Nguyễn Quý ở làng Đại Mỗ, tổ chức ở nhà thờ họ (Đỗ Thị Phương Anh, 2006).

Một trong những đặc điểm nổi bật của các loại hình hội làng của người Việt là tính

cố kết cộng đồng, gồm cộng đồng làng, cộng đồng phe giáp, cộng đồng dòng họ... (Hồ Hoàng Hoa, 1998). Tính cộng đồng làng, cộng đồng phe giáp, xóm ngõ... trong hội đã được các công trình nghiên cứu chỉ ra. Tuy nhiên, tính cộng đồng dòng họ trong hội lại chưa được quan tâm, dường như mới chỉ một luận văn của Đỗ Thị Phương Anh (2006) bàn sâu về vấn đề này.

Bài viết này giới thiệu cố kết dòng họ của dòng họ Nguyễn Đình - một dòng họ lớn có truyền thống vẻ vang ở xã Nghi Hợp (huyện Nghi Lộc, tỉnh Nghệ An) thông qua di tích và hội đền Nguyễn Xí.

2. Vài nét về Nguyễn Xí và hội đền Nguyễn Xí

Đền và hội đền Nguyễn Xí gắn với công lao hiển hách của Thái sư Cương Quốc Công Nguyễn Xí (1397-1465) - vị “Khai quốc công thần triều Lê”, cùng con cháu dòng họ nối đời có công chống giặc ngoại xâm, bảo vệ Tổ quốc và xây dựng đất nước. Ông quê ở làng Thượng Xá, huyện Chân Phúc (nay là xã Nghi Hợp, huyện Nghi Lộc, tỉnh Nghệ An). Năm 1405, Nguyễn Xí mới 9 tuổi đã mồ côi cha và mấy tháng sau mồ côi cả mẹ. Hai anh em Nguyễn Biện và

Nguyễn Xí ra đất Lam Sơn, được Lê Lợi thu nạp, nuôi dưỡng như người nhà. Sau 10 năm tham gia khởi nghĩa Lam Sơn và có công lớn trong thắng lợi của nghĩa quân chống giặc Minh xâm lược, ông làm quan 37 năm cho triều Lê Sơ, trải bốn đời vua (Thái Tổ, Thái Tông, Nhân Tông và Thánh Tông). Ông là một trong những vị quan đưa Lê Thánh Tông lên ngôi, được đặc phong làm Khai phủ nghi đồng tam ty, Nhập nội kiểm hiệu Thái phó, Bình chương quân quốc trọng sự, Á quận hầu, đứng đầu hàng văn võ đại thần; được phong Sái quận công, Nhập nội hữu tướng quốc, rồi phong đến Thái úy và được vua tin dùng. Ông còn chăm lo tổ chức khai khẩn, mở mang xóm làng, xây dựng quê hương (Phan Huy Lê, 1998, tr. 65-85). Khi mất, ông được truy tặng chức Thái sư Cương Quốc Công; được nhân dân địa phương lập đền thờ. Nay ở xã Nghi Hợp còn đền thờ ông cùng khu lăng mộ của ông cùng thân phụ, thân mẫu ông.

Hội đền Nguyễn Xí được tổ chức hàng năm vào các ngày 29, 30 tháng Giêng và mùng một tháng Hai (theo Âm lịch). Đây là hội của dòng họ Nguyễn Đình trong cả nước và của xã Nghi Hợp; cũng là một hội lớn trong vùng. Khởi nguồn của hội là lễ mừng công của Đại tộc, lễ Kỳ phúc và lễ Bạch sắc vào năm Hồng Đức năm thứ tư đời vua Lê Thánh Tông (năm 1473), phong thần cho Thái sư Cương Quốc công Nguyễn Xí, kiêm ngày giỗ của Quốc phu nhân Lê Thị Ngọc Lân (tức chính thất của ông) (Hội đồng gia tộc đại tôn Nguyễn Đình, 2013, tr. 406).

Thời phong kiến, hội đền Nguyễn Xí, tỉnh đường Nghệ An cử đại diện cho tổng đốc về dự lễ vì đây là đền quốc tạo (Nhà

nước xây dựng) và quốc tế (Nhà nước đứng ra làm lễ).

Ngày nay, hội đền Nguyễn Xí do con cháu dòng họ Nguyễn Đình tổ chức với sự tham gia của nhân dân trong vùng và lãnh đạo ngành văn hóa tỉnh Nghệ An và lãnh đạo huyện về dự. Trước kỳ hội, Hội đồng gia tộc họ Nguyễn Đình bầu ra ban hành lễ (ban tế); phân công cụ thể từng chi phái tham tế theo quy định thứ bậc của dòng họ từ chi trưởng đến chi 15.

Hội đền Nguyễn Xí hiện nay gồm phần lễ và phần hội. Trong đó, phần lễ gồm lễ khai quang, lễ rước, lễ yết cáo tại đền, lễ dâng hương, lễ tham tế, lễ đại tế và lễ tạ.

- Lễ khai quang (dọn dẹp, sửa sang đền, khu lăng mộ cho sạch sẽ, vừa để chuẩn bị hội, vừa có tính chất mở cửa đền. Lễ được tiến hành từ ngày 17 tháng Giêng, do Hội đồng gia tộc chịu trách nhiệm cùng con cháu tham gia.

- Sáng ngày 29 tháng Giêng (năm nào tháng này thiếu thì tiến hành vào ngày 28), dưới sự điều hành của Ban tổ chức hội và Hội đồng gia tộc, phối hợp với các đoàn thể cấp xã, các chi phái trong họ, tổ chức lễ rước từ đền ra khu lăng mộ như là lễ thức mời Nguyễn Xí cùng thân phụ ông về đền dự hội. Sau đó, rước trở về đền, Hội đồng gia tộc làm lễ *yết cáo*. Buổi chiều, 7 (hoặc 8) chi họ làm lễ tham tế, thực chất là lễ dâng hương, kính cáo của con cháu các chi họ.

- Sáng sớm ngày 30, lễ dâng hương tại đền do Ủy ban nhân dân xã Nghi Hợp điều hành, cán bộ văn hóa huyện Nghi Lộc chuẩn bị bài diễn văn kỷ niệm. Buổi chiều các chi họ còn lại làm lễ tham tế.

Sáng sớm ngày mùng 1 tháng Hai, gia tộc Nguyễn Đình làm lễ đại (lễ tế thần). Đây là nghi lễ chính của hội, diễn ra trong hai tiếng đồng hồ. Lễ vật gồm cả lễ chay, lễ mặn và thịt lợn sống. Theo truyền thuyết của họ Nguyễn Đình: thân phụ của Nguyễn Xí là Nguyễn Hội nuôi một con hổ. Khi hổ lớn lên, được Nguyễn Hội giao cho trông nom đó đơm cá ở đập Hang, đập Hách. Một lần, đang đêm ông Hội ra thăm đó nhưng không lên tiếng, nên hổ tưởng là kẻ gian và đã vồ chết ông. Sau khi biết đã vồ nhầm chủ của mình, hổ cũng xác ông về chôn ở cánh đồng Lâm. Hôm sau, gia đình đem xác của Nguyễn Hội lên táng ở núi Voi. Nhưng đêm đến, hổ lại bới xác ông đem về chôn ở cánh đồng Lâm như cũ và nằm bên cạnh để trông coi mộ. Con cháu ông coi đây là ngôi mộ phát tích cho dòng họ nên giữ mộ ở nguyên vị trí ấy từ đó đến nay. Chính vì điều này, trong đền thờ Nguyễn Xí hiện vẫn thờ một bức tranh hổ và vào các dịp hội, lễ vật dâng cúng đều phải có thịt sống.

Tuy nhiên, cũng có ý kiến cho rằng, ẩn chứa bên trong câu chuyện dân gian “hổ vồ chủ” trên đây chính là tục thờ hổ (cũng như thờ các loài vật khác) có nguồn gốc sâu xa ở tín ngưỡng tô tem thị tộc. Hổ vốn là biểu tượng của sức mạnh, sự dũng mãnh và võ nghiệp. Phải chăng, truyền thuyết về hổ (dân địa phương còn gọi là *con khái*) và việc nhà thờ họ Nguyễn Đình thờ hổ bắt nguồn từ tín ngưỡng và biểu tượng đó để lý giải sự nghiệp võ tướng của Nguyễn Xí.

Cuối buổi chiều cùng ngày, con cháu dòng họ Nguyễn Đình tổ chức lễ tạ với Đức tổ Nguyễn Xí và các vị thần linh, kết thúc kỳ hội. Các bước của đại tế diễn ra theo nghi trình chặt chẽ theo quy định của Hội đồng

gia tộc đại tôn Nguyễn Đình. Nội dung bài chúc văn đại tế mời tổ tiên, tướng lĩnh, quan chức, binh lính đã tham gia cuộc khởi nghĩa Lam Sơn, chống quân Minh xâm lược và những người khai hoang lập làng về đền để nghe những lời chúc tụng, tri ân của con cháu và lời nguyện cầu của con cháu được phù hộ độ trì, che chở cho con cháu yên bình, no đủ. Sau khi lễ tất, con cháu vào thắp hương bái tổ và tập trung ở nhà bái đường để tiến hành sinh hoạt dòng họ. Chánh ban quản tộc dòng họ Nguyễn Đình nhắc lại công trạng của Đức tổ Nguyễn Xí và di huấn của Ngài để con cháu rõ hơn, tự hào hơn về dòng họ mình. Sau lời chúc của chánh ban quản tộc, con cháu trong họ và khách thập phương dự hội ngồi dự bữa cơm cộng cảm gắn kết cộng đồng gia tộc, cố kết cộng đồng.

Phần hội tổ chức nhiều trò chơi vui nhộn như cắm trại, thi kéo co giữa các xóm trong xã Nghi Hợp, thi đấu bóng chuyền giữa xã Nghi Hợp với các xã lân cận và hội diễn văn nghệ giữa các xã. Phần thưởng cho các trò chỉ mang tính tượng trưng, động viên tinh thần con cháu.

3. Đền và hội đền Nguyễn Xí với việc gắn kết dòng tộc

Đại tôn Nguyễn Đình - Thái sư Cương Quốc Công Nguyễn Xí là một dòng họ lớn với 15 chi, có bề dày lịch sử 617 năm, con cháu hiện đang sinh sống, làm ăn trên khắp mọi miền đất nước và một bộ phận khá đông ở nhiều nước trên thế giới. Đền, khu lăng mộ và hội đền Nguyễn Xí chính là yếu tố gắn kết cộng đồng dòng họ này. Với đạo lý “Uống nước nhớ nguồn”, “Nhân sinh do Thổ”, “Dầu xa trăm núi ngàn sông vẫn nhớ về tông tổ”, hàng năm con cháu trong dòng tộc

đã bằng tâm nguyện của mình đóng góp vào việc bảo vệ, tôn tạo khu di tích, chăm lo việc phụng thờ tiên tổ, tăng cường các hoạt động dòng họ tại các đại chi, các chi, các phái; động viên con cháu công đức, tu sửa, nâng cấp xây dựng mới nhà thờ, nâng cấp lăng mộ Tổ, xây dựng nghĩa trang dòng họ, biên soạn gia phả, đẩy mạnh các hoạt động khuyến học, khuyến tài, xây dựng dòng họ văn hóa.

Về việc tu bổ nhà thờ các đại chi, chỉ riêng năm 2014, con cháu các đại chi đã làm các việc sau:

- Đại chi 1 triển khai việc nâng cấp lăng mộ Nguyễn Sư Hồi (con cả của Nguyễn Xí, tổ của đại chi), kinh phí dự kiến 1 tỷ đồng.

- Đại chi 2 nâng cấp nhà thờ Nguyễn Bá Sương (con thứ hai của Nguyễn Xí, tổ của đại chi), kinh phí trên 400 triệu đồng.

- Đại chi 4 nâng cấp lăng mộ Nguyễn Bá Kiệt (con thứ tư của Nguyễn Xí, tổ của đại chi), kinh phí trên 200 triệu đồng.

- Đại chi 5 xây dựng một số hạng mục lớn tại nhà thờ Nguyễn Kế Sài (con thứ năm của Nguyễn Xí, tổ của đại chi) như mở rộng khuôn viên, xây tường bao, xây nhà hậu cần, xây bờ rào lăng đức Phó Tướng, xây lăng mộ Đức Trinh, tiến hành đại hội nhiệm kỳ, ban hành quy chế tổ chức hoạt động của đại chi...

- Đại chi 10 chuẩn bị xây dựng nhà thờ mới với kinh phí dự kiến trên 1 tỷ đồng; đồng thời, đại chi này cũng đang tích cực sưu tầm và biên soạn cuốn gia phả của đại chi.

Tại đền thờ Nguyễn Xí ở xã Nghi Hợp, việc phụng thờ vẫn giữ được nền nếp, phục

vụ con cháu và quý khách gần xa liên tục trong các tuần, tháng. Vào các ngày sóc, vọng, các ngày lễ trọng và dịp Tết cổ truyền, Ban nội tự của đền dù thiếu nguồn nhân lực, thời tiết mưa nắng thất thường, vẫn đáp ứng nhu cầu của con cháu, nhân dân trong vùng, quý khách gần xa về đền Đức Tổ làm lễ; bình quân hàng ngày từ 100 đến 200 người. Vào các dịp lễ trọng, có ngày lên đến hàng nghìn người, nguồn thu công đức ngày càng lớn.

Từ khi đền Nguyễn Xí được công nhận là Di tích Lịch sử - Văn hóa cấp quốc gia (năm 1990), sự phối hợp giữa Hội đồng gia tộc dòng họ Nguyễn Đình với chính quyền xã Nghi Hợp và ngành văn hóa huyện Nghi Lộc ngày càng chặt chẽ. Dựa vào nguồn tiền công đức và cung tiến của con cháu trong và ngoài nước, Ban quản tộc và Ban nội tự ngoài việc bảo quản, giữ gìn thượng trung hạ điện, khuôn viên của đền, còn thường xuyên bổ sung những hạng mục cần thiết của Khu di tích. Chỉ trong vòng 6 tháng đầu năm 2014, ngoài hiện vật, con cháu còn cung tiến, tiền mặt gần 700 triệu đồng. Việc thu chi đảm bảo nguyên tắc, có sự giám sát của Ban kiểm soát và báo cáo định kỳ hàng quý, 6 tháng với Ủy ban nhân dân xã Nghi Hợp, thực hiện đúng quy định của Ủy ban nhân dân tỉnh Nghệ An về sử dụng nguồn tiền công đức.

Về tổ chức hội: Kinh phí phục vụ hội hàng năm chủ yếu do con cháu đóng góp với tinh thần trách nhiệm chung và niềm vui ngày hội được sum vầy cùng gia đình, dòng tộc. Theo báo cáo của Hội đồng gia tộc đại tôn Nguyễn Đình, năm 2014, tổng thu của dòng họ tại các di tích đạt 1.075.996.000 đồng, chủ yếu là do con cháu dòng họ

Nguyễn Đình đóng góp; tổng chi là 1.029.362.000 đồng, trong đó khoản chi cho hội đền Nguyễn Xí là 84.599.000 đồng, hỗ trợ các đoàn thể và các xóm tham gia các hoạt động của hội là 59.500.000 đồng (Báo cáo tổng hợp thu-chi quỹ họ Nguyễn Đình năm 2014 do Chánh quản tộc Nguyễn Thanh Tiên cung cấp). Các đại chi đóng góp tích cực vào các dịp lễ hội như: đại chi 1, đại chi 2, đại chi 3, đại chi 5, đại chi 10, đại chi 14... Đây là điển hình của việc xã hội hóa lễ hội, phát huy vai trò của dòng tộc trong tổ chức hội và tôn tạo di tích.

Ban phục vụ tế lễ nói riêng, phục vụ hội nói chung là con cháu của dòng họ đều nêu cao tinh thần trách nhiệm và với niềm tự hào, vinh dự của con cháu một dòng tộc lớn, có nhiều công lao với lịch sử đất nước.

Đền Nguyễn Xí là nơi con cháu dòng tộc Nguyễn Đình bày tỏ lòng thành kính của mình với Đức Tổ, bày tỏ lòng khao khát của người dân về mặt tâm linh. Người trong vùng mỗi khi bị ốm, đau, hay mất mát vật có giá trị, làm ăn thất bát đều đến đền cầu khẩn để giải tỏa những lo âu, mất thăng bằng. Hội đền Nguyễn Xí phần nào đã đáp ứng nhu cầu tinh thần cho cộng đồng dân cư vùng này, giúp họ sống thanh thản hơn, an ủi họ những lúc gặp nan, khốn khó...

Thời gian tới, kỷ niệm lần thứ 620 năm sinh (1397-2017) và 550 năm mất của Đức Tổ Nguyễn Xí (1465-2015), Hội đồng gia tộc cùng con cháu dòng họ Nguyễn Đình đặt ra một số nhiệm vụ trọng tâm sau:

- Tăng cường công tác tuyên truyền về thân thế, sự nghiệp của Đức Tổ Nguyễn Xí.

- Xuất bản tập san Thông tin hoạt động của dòng họ, một năm hai kỳ, tiến tới xuất bản 3 tháng một kỳ.

- Phát hành bằng mừng thọ các bậc cao niên trong dòng tộc tuổi 80, 85, 90, 95, 100 và trên 100.

- Triển khai thực hiện quy hoạch tổng thể dự án trùng tu nâng cấp khu Di tích lịch sử đền Nguyễn Xí và các di tích liên quan; xây dựng lầu bia ghi công tưởng niệm Nguyễn Biện (anh trai Nguyễn Xí), người đã anh dũng hy sinh trong khởi nghĩa Lam Sơn; mở rộng khu lăng mộ thêm 1.000m² nối từ lăng Nguyễn Xí sang lăng Tổ phụ Vũ Thị Hạch, tạo thành một khối liên hoàn.

Hội đền Nguyễn Xí hàng năm là dịp con cháu 15 đại chi dòng họ Nguyễn Đình trong cả nước trở về để hướng về cội nguồn, thể hiện lòng thành kính đến Đức Tổ của dòng họ mình, ôn lại những truyền thống hào hùng của dòng tộc; cũng là dịp báo công của con cháu trong năm qua đã làm được gì rạng danh cho tiên tổ, nguyện cầu một năm mới an lành và nhiều thành công, may mắn hơn... Hội đã gắn kết được các thành viên dòng tộc trong cả nước, thể hiện tinh thần đoàn kết toàn đại tộc, niềm tự hào của cháu con dòng họ Nguyễn Đình. Về dự lễ hội đền Nguyễn Xí năm vừa qua, anh Nguyễn Đình Biên, chi 13 nhánh ở xã Đông Sơn, huyện Đô Lương, tỉnh Nghệ An cho biết, cụ nội anh ngày xưa đã bán 18 mẫu ruộng để đi tìm lại gốc tích của mình. Ngày nay, chi nhánh 13 họ Nguyễn Đình ở Đô Lương năm nào cũng cử đại diện của họ về dự hội để xem “dòng họ mình có chi (có gì) thay đổi hay không?!”. Có thể nói, qua di tích đền và hội đền Nguyễn Xí, con cháu dòng họ Nguyễn Đình trong cả nước thêm ý thức vun đắp vào việc thờ tổ tiên - hình thái thờ phụng lớn nhất trong đời sống tâm linh của người Việt xưa cũng như nay.

Tài liệu tham khảo

1. Đỗ Thị Phương Anh (2006), *Văn hóa dòng họ Nguyễn Quý làng Đại Mỗ (xã Đại Mỗ, huyện Từ Liêm, Hà Nội)*, Luận văn thạc sĩ Văn hóa học, lưu tại Thư viện trường Đại học Văn hóa Hà Nội.

2. Bùi Xuân Đính (2013), *Các tộc người ở Việt Nam*, Nxb Thời đại, Hà Nội.

3. Hồ Hoàng Hoa (1998), *Lễ hội - Một nét đẹp trong sinh hoạt văn hóa cộng đồng*, Nxb Khoa học xã hội, Hà Nội.

4. Hội đồng gia tộc đại tôn Nguyễn Đình - Thái sư Cương Quốc Công Nguyễn Xí (Nghị Hợp, Nghi Lộc, Nghệ An) (2013),

Cương Quốc Công Nguyễn Xí, Tộc phả - Di huấn - Phụ lục (Tái bản và nâng cấp), Nxb Nghệ An, Vinh.

5. Phan Huy Lê (1998), *Danh nhân Nghệ An*, Nxb Nghệ An.

6. Trung tâm Khoa học Xã hội và Nhân văn quốc gia, Ủy ban nhân dân tỉnh Nghệ An (1997), *Thái sư Cương Quốc Công Nguyễn Xí*, Sở Văn hóa - Thông tin Nghệ An.

7. Viện Nghiên cứu Văn hóa dân gian (1992), *Lễ hội cổ truyền*, Nxb Khoa học xã hội, Hà Nội.

Chương trình văn nghệ trong lễ dâng hương Hội đền Nguyễn Xí năm 2014 (xã Nghi Hợp, huyện Nghi Lộc, tỉnh Nghệ An)

Ảnh: Nguyễn Hồng Vinh